

УДК 111.852 +159.937.7:7.01

Дудар О. П., аспірант кафедри естетики, етики та образотворчого мистецтва, Житомирський державний університет імені Івана Франка

ФЕНОМЕН СИНЕСТЕЗІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ: ВИХІД ЗА МЕЖІ ТРАДИЦІЙНОГО

У нашому суспільстві розвиток мистецтва сприймається, як, певною мірою, зумовлений здобутками однієї особи, і, рідше, – цілих націй. Традиція як проміжок часу чогось незмінного передається з покоління у покоління, але настає момент, коли відбувається вихід за межі традиційного, і на зміну застарілому, але «узаконеному» традицією (як її доповнення, а не заміну), приходять щось нове, неординарне, не схоже на творчість попередників. Цей неминучий процес, як відомо, має назву мистецького прогресу. Саме завдяки йому виникають нові течії, напрями та стилі в мистецтві. Прийнято вважати, що він є наслідком різних чинників: соціальних, політичних, релігійних, навіть економічних, та чомусь не розглядається ще одна можлива причина цього феномена – збагачення суспільного досвіду синестетами (це

найяскравіше проявляється в мистецтві). Не винятком є й розвиток українського мистецтва, яке доволі стрімко розвивається в останні роки. У нашому дослідженні акцентована увага на тому, що використання **синестезійних прийомів** стало наразі невід'ємною частиною модернізації мистецтва нашого краю. Змістова організація, наприклад, синестетичних тропів створює індивідуальність авторських асоціацій, які виникли на основі мовних і традиційно-поетичних змістових відношень. Зокрема, в українській художній літературі можемо, спостерігаючи за творчістю більшості українських письменників та поетів, переконатись у тому, що оригінальність їхніх творів полягала саме в їх синестезійності (часто завдяки синтезу та сецезії). Звернення до синтезу дає митцю можливість звільнитись від чітко регламентованого канону чи традиції, які можуть перешкоджати його творчій реалізації. Синестезія, відтак, як художній прийом, закорінений в особливому сприйнятті дійсності людиною, дозволяє створити, наприклад, «звукові образи» таких явищ, які в звичайному пізнанні не мають зорового оформлення і відносяться до абстрактних понять чи ідей.

Змішувати формотворчі прийоми різних мистецтв активно почали, як відомо, ще романтики, та основний підйом подібного відбувся у модернізмі. З цього приводу Є. Кокоріна стверджує, що еkleктизм був породжений самою атмосферою рубіжного, перехідного періоду. Так зародилась ідея про те, що має бути покладений «новий початок» у сучасному мистецтві. В цьому переконанні полягає, як видається, сутність зміни історичної свідомості, коли орієнтація на майбутнє та відмова від багатьох попередніх традицій стає основною тенденцією. («Художній синтез в культурі межі ХІХ-ХХ століття») [5, 168]. Так, Василь Барка, за твердженням О. Рисак-Маланій, у своїй поезії зображав надзвичайне «трансцендентне» відчуття кольору («Кольорова система координат у поезії Василя Барки») [1, 14]. А драму-феєрію «Лісова пісня» Лесі Українки Л. Ісаєнко розглядає одним із «найкольоровіших» творів видатної української поетеси («Смислові параметри кольорового універсалу «Лісової пісні» Лесі Українки»). [1, 20]. Або ж О. Рисак, який багато уваги приділяв синтезу мистецтв, торкаючись питання колористики української поетеси стверджував, що вона знаходила відповідні художні «знаки», чим і збагачувала мистецьку палітру [2, 73]. Серед українських митців-синестетів варто пригадати і Григорія Чупринку, захопленого творчістю Ш. Бодлера, працям якого теж властиві синкретизм, синестезія, синхронність різних почуттів: «Для Г. Чупринки характерне інтенсивне використання синестезії не лише як прийому, а й як принципу художньої творчості» [1, 111]. Його модерністська творчість змушує мистецтвознавців і досі сперечатись про приналежність до символізму чи ж до авангардизму (докладніше про дискусію йдеться у праці В. Соколової «Теорія відповідностей у творчості Г. Чупринки»). Всім відомо про геніальність Т. Шевченка, твор-

чість якого дуже скрупульозно розглядалася багатьма мистецтвознавцями, літературознавцями у різних аспектах (Л. Генералюк, І. Гузар, С. Людкевич, А. Мойсієнко, Б. Стебельський, О. Цалай-Якименко, Д. Теряев та ін.). Так, Я. Славутич одним із основних прийомів оригінального поєднання змісту та форми письменником вважає звукопис («Звукопис у поезії Тараса Шевченка») [3, 69]. Про синестезійність художнього сприймання і вираження письменника йдеться, наприклад, у праці І. Шкелебей «Синестезійність художнього світу» [1, 139]. Ритмічність та музичність поезії П. Тичини, як генератора та «конструктивного фактора» його творчості, вважається чи не першим символістським зразком не лише в Україні, а й у світі (за Ю. Лавріненком) [4, 32]. А В. Мартинюк у праці «Кларнетизм як вихід у трансцендентне: на межі теології» стверджує, що поезії поета наповнені «світлом, музикою і ритмом, дають підставу стверджувати, що ці феномени його творчості не формальні конструкції, а сутність мислення поета, його екзистенції» [1, 151]. І такий синтез є чи не найзручнішим варіантом вираження себе синестетами. До числа письменників, які зробили вагомий внесок у розвиток мистецтва завдяки новітнім прийомам, можна віднести: Б. Ахмадуліну («Сад»), С. Гординського («Колір і ритми»), Л. Костенко («Сад нетанучих скульптур»), О. Лятуринську (зб. «Туга»), О. Рисак («Сьома нота печалі»). Показово, що всі вони мали певне відношення до синестезії – або були носіями синестезії, чи користувалися синестезійними прийомами у своїй творчості як новаторськими.

Отже, не торкаючись інших видів мистецтва, окрім художньої літератури, на прикладі наведеного вище огляду творчості деяких українських поетів, прозаїків можна стверджувати, що вихід за межі наявної традиції є, зазвичай, головним рушієм мистецького прогресу, і напрацювання синестетів у цьому процесі відіграють далеко не останню роль: збагачення формотворчих прийомів, перехід від однієї форми творчого мислення до іншого, синтез мистецтв. І це є незаперечним відходом за "межі" у традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Явище синтезу мистецтв в українській літературі: Зб. наук. пр.– Вип. 5 / М. М. Хмельюк, Т. П. Левчук [упоряд.].– Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2008.– 196 с.
2. Рисак О. О. «Найперше – музика у Слові»: Проблеми синтезу мистецтв в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. / О. О. Рисак. – Луцьк : Вежа, 1999.– 402 с.
3. Славутич Я. Звукопис у поезії Тараса Шевченка / Я. Славутич // Зб. матеріалів наук. конф. К.НТШ.– Торонто, 1962.– С. 63–71.
4. Лавріненко Ю. На шляхах синтези кларнетизму / Ю. Лавріненко. – Оттава : Сучасність, 1977.– 64 с.

5. Кокорина Е. Г. Художній синтез в культурі межі ХІХ-ХХ століття / Е. Г. Кокорина // Філософія. Культурологія. Політологія. Соціологія. – 2012. – Т. 24 (65). № 1–2. – С. 164–169.